Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

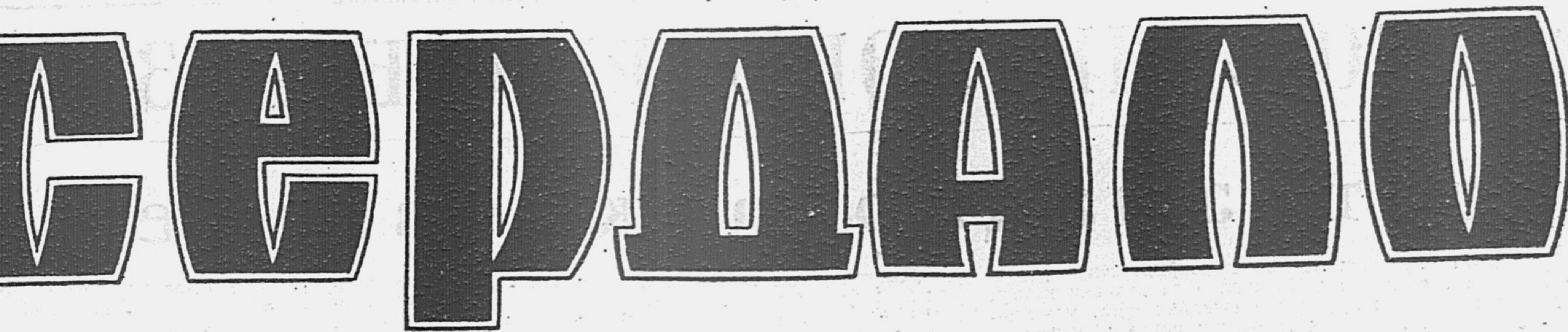

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 9 ИЮЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 82 (7585). ★ Мах 3 кеп.

КПСС ЕРРИГСОЗНИ КОНФЕРЕНЦЕ РЕШЕНЕША ХЬАЛХЬОАЯЬ УЙЛАШ

Опыт йоккха еце а...

XIX Ерригсоюзни партконференце решенеша деган айдаь хьинарегІа къахьегаш я тха коллектив укх деношка, лакхагІа я къахьегама овсарле.

Шийн эггара хьалхара продукци 1985 шера май бетта арахийцар Карабулакерча аьшкбетонни изделеш хьаеча заводо. Цу шера паччахьалкхен планагІа 5 эзар кубически метр аьшкбетонни изделеш арахеца езаш дар тхо. 1986 шера 17 эзар кубометр, хІаьта 1987 шера — 20 эзар. Уж еррига а планови заданеш кхоачаши тІехкхоачаши еш хьадаьхкад. Кхыметтел завод дуккха а кхоачамбоацараш долаш хьалъяь йоллаше а. Цул совгІа (из керттера а хет сона) тхо долча къахьега баьхка нах хьалха аьшкбетонни балхаш даь опыт йолаш а бац.

Укх шера планагІа 27 эзар кубически метр аьшкбетонни изделеш арахеца езаш я коллектив. ХІаьта тахан тешшаме ала йиш я цу декхарех тхо лоархІадергда, аьнна. Завода проектни низ 35 эзар кубометр ба хІара шера. ХІаьта проектни низага ца довлара тха бехкагІа доацаш дукха хІамаш да. ТІаккха керттера бахьан, тхона телаш йола планови заданеш фондоресу р с а ш ц а чІоагІъяь ца хилар да.

Цхьабакъда, из ишта дале а, коллектив сийленца лоархІайир XIX Ерригсоюзни партийни конференце сийна тІаийца хиннача социалистически декхарех. Планал совгІа арахийцар 3 эзар кубически метр аьшкбетонни изделеш. Цо къаьгга тешал ду шера заданех тхо дизза лоархІадергхилара. Тхоай деррига низаш оарцагІдаьхад оаха перестройка дІадеххача тайпара къахьегара. Цудухьа низи хьинари кходергдац укх шерре а завод проектни низага дІакхоачаяра. Дукха ха йоаццаш оаха болх бе йолаялийтай шоллагІа лини. ХІаьта цо доккха гІо дергда планови задани кхоачашъяра.

Аьшкбетонни изделеш арахецача производстве болх баь тха йІаьхий опыт еце а хІанзле дуккха а дика хІамаш карагІдаьннад тха коллектива.

Ишта соахка соцам баьбар ши цех вІашагІтоха, аьнна. Уж я бетонно-смесительнии формовочнии. Из дича вІаштІехьдаьлар инженерно-технически 2 болхло кхыча участкашка дІахьожаве, хоалуш лакхъелар къахьегама овсарле, дикагІа хилар хьаеш йола продукци.

Укх шера чакхдаьккхар болхлой моттигашта аттестаци елга, берригача болхлошта перетарификаци йир. Цу дерригнеша вІаштІехьдалийтар къахьегамах хьахулаш долчун кердача хьисапе болх бара хьалашка довла. ТІаккха цу кердача хьисапе болх беча наьха алапеш дикка лакхагІа хул.

Производства гІулакхаш бокъалгахьа дахарца цхьана наьха социальни хьалаш тоадара гІулакхаш а дицдац оаха. Духхьал 1986 шу доладелча гІоне завода болхлоштеи инженерно-технически болхлоштеи дІакхачийтай 34 квартира. ХІанз хьалдеш латт 67 квартира чухургйола цІаи берий беши.

КарагІдаьннача цу дерригача дикача гІулакхашца кІезига дац тха бехкагІа нийслу кхоачамбоацараш а. Уж дІадахара дуккха къахьега деза тха. Эггара хьалха завод мелача хица Іалашъелга, бытови помещенеш лерттІа вІаштІехьйоахалга, буфет хьаеллалга. Кхыметтел маькха булка эца поселке аха безаш хул болхлой. ХІаьта тха буфет хилча сайрийна чуболхаш шоашта эшар а нийца цІабаха мара безацар цар.

Б. ТОЧИЕВ,
Карабулакски аьшкбетонни хІамаш еча завода партийни организаце секретарь.

КІИ-МАРС ДІАБОЛАБАЬБ

КІезига мукх бац укх шера шоай ка болча ялатий кхашкара Назрановски района «Экажевский» совхоза къахьегамхоша чуба безар. Ялаташ дика хьийкъад, хІаьта кхаш а дац кІезига — 1800 гектар. ХІара комбайна 110 гектар кхоач цох.

Цхьаькха хало а я комбайнераша ла езаш: ца хаддаш цхьан юккъа дийлхача догІаша кІа, мукх дукхача моттигашка Іобужабаьб. Михаша кхестадаь вІашагІъэдаь а дукха да. Лоацца аьлча, комбайнерий говзал, фийлал, творчество эшаш да гІулакх.

— Кийча бий цу экзаменага шун комбайнераш? — хетт аз ялаташ чуэцача комплексни отряда начальникага, совхоза гаража заведующега Албогачиев Хьажбикарга.

— Кийча ба, — аьлар цо. — Болх хьабара дег тІара раьза а ба, хІана аьлча, царна ловчча тайпара цар къахьегам вІаштІехьбоаккхаргбола механизаци я оаха юкъеяьккхар — подряд.

ДагадоагІа, хьалхагІа кІи-марса ха дІайолалуча укх моча саготача хана массавар а ара а ваьле юртара а кхычахьара а комбайнаш тІа болх бе нах лехаш хулар совхоза кулгалхой. Бе а вацар маллагІа а — цун из дІалалла хайчахьа. ХІанз из сагото лелае езаш бац уж. Эггара дукхагІа опыт йола механизатораш ба укх шера комбайнаш тІа хайшараш. Цу тІа саг кхайка а баьхкабац. Цхьабарий-м юхаалха а бийзар, отрядо дІа а ца эцаш.

Укх деношка дІаболабир совхозе кІи-марс. Эггара хьалха чуэца доладир отрядо № 2 йолча тракторни бригада кхаш. Юххьанце а лакха хьокхамаш даха болабелар комбайнераш Дукуркиев Хьусен, Альдиев Іаьла, Альдиев Лом-Іаьла, Хурдиев Ювсап, кхыбараш.

Шоай кхашкара ялаташ чуэца доладалехьа подрядчикаца (отрядаца) дагавала вера № 2 йолча тракторни бригада бригадир Іалаев Хизар. Договор йир заказчикои подрядчикои, дІа-хьа доагІар къоастадир, ялаташ чуэца дезача хана юкъ хоадайир.

— Совлен болхло, машина, трактор ма халийталаш, — аьлар Хизарас, — хІана аьлча, укх договора тІа шоана дІадала хоададаьчул совгІа оаха хІама лургдац шоана.

Раьза хилар отряда болхлой цу гІулакха, хІана аьлча, царна а пайдане да из.

КІи-марс бехктокхаме кампани я. Цу юкъе дакъа лоацача хІаране хьинарах, къахьегамах тийша а я. Цудухьа кІи-марсхошта эшар фуд, царна шоашкара малагІа гІулакх эш хьожаш ба совхоза кулгалхой. Укх деношка хІара комбайнера коа царна йоагІаш йола йол Іоттаьй совхозо, шоаш баьча бартага хьежжа. Иштта дІахьоргдолаш да ча а.

Иштта уйла тІаяхийта дІаболабаьб укхаза из лоархІаме болх. Хьагуш долча суртах итогаш а яц во хила йиш йолаш.

М. КАРАЕВ.

●

Арендни подрядагІа

Соахка шу чакхдоаллаш юкъейоалайир Грозненски района Ленина цІерагІча колхозе арендни подряд. Республике хьалхагІа из юкъейоалаечарех цаІ ба из боахам. Масала, вежараша Хасиевгіар хьаийцар 254 сиргІилг. Договор тІа яздаьчул йиъ сиргІилг дукхагІа. Пхе шера яьй договор. Вежарашта дІаденнад 8 гектар лаьтта. Цу тІа хьажкІаш, кхыйола культураш хьалкхею. Цул совгІа, лаьтта леладе дІаеннай «МТС-80» яха трактор. Тахан гуш да арендни подрядо шийх бола тешам бакъбелга. Цунна тешал деш да ер хьокхамаш. Дозал тІакхетара план 500 грамм йолаш 948 грамм тІакхет хІара сиргІилга.

Иштта пайда луш я Байтиев Адама кулгалдеш йола арендни подряд а. ВорхІ саго пхе шера лелабе хьайцаб 120 бетташ бола етт, 112 гектар лаьтта. Хьаькха шура килограммах 22,6 кепиг а долаш колхозага йохк подряда коллективо.

М. АХИЛЬГОВ.

ХЬУВКЪАМ-88

АХАРХОЙ РАЬЗА БА

Репортаж

Соахка гурахьа дІадийна 1200 гектар ка бола ялат да Надтеречни района «Надтеречный» совхозе. Укх деношка чуэца доладаьд из.

Тхо да 220 гектар дІалоацача мукх дІабийнача кхай тІа. Укхаза я механизатораштa салаІара, хІама яара яь кхоалле, «техничка», цІи йоаю машинаш. Болх баьлча механизатораштa лувча моттиг а я. Укхаза ба совхоза керттерча агронома декхараш кхоачашдеш вола Таймасханов Мохьмад, арендни подрядагІа болх беш ка бола ялат кхедаьча бригада кулгалхо, хьувкъам чуэцара комплекса начальник Элижбиев Александр, совхоза профкома председатель Тазиев Іайнди.

Ялат хьокхаш ворхІ комбайн я. Дошо бос болча форда тІа лелача кемашта таралест уж гаьнара хьежача. Царех цаІ кхычарел шозза хІана яц, аьнна, йоккхагІа я. Ше къаьстта лел из, хІана аьлча, цу «Дон-1500» яхача комбайна овсарле вокхарел тІех я.

ХІара комбайна кабина тІа цІеи баьццареи бесаш долаш лампаш я. Тхо къамаьл деш латташ «Колос» яхача цхьан комбайна тІа цІе лампа лотаелар. Кхай йисте лаьттача шиннех цхьа машин цунна дІатІаяхар.

— ЦІе лампа лотаю бункер ялатах йизача, хІаьта баьццаръяр — «техничка» эшача хана, — йоах М. Таймасханова.

Мукх хьакхари ардари цхьана долаш чуэцаш ба. ХІаьта ховш ма дий уж балхаш къаьст-къаьста деш хилча ялат цІенагІа а сихагІа а чуэцалулга. Цу хьакъехьа хаттар дир оаха.

— ГІулакх миштад аьлча, кІи-марса балхаш чакхдахара план оттаеш 80 процент ялат ардари хьакхари къаьст-къаьста долаш чуэца лаьрхІадар оаха. Цхьабакъда, июнь бутт чакхбоалаши июль болалуши каст-каста догІаш делхаргда, аьнна, синоптикаша хоам бича планаш хувца йийзар, — йоах А. Элижбиева.

Ялат мел цІена чуэц хьажара, шорала иттех метр моттиг дІа а лаьца кхай тІа гІолла бІаь метр совгІа никъ баьчул тІехьагІа, арданза лаьтта уллаш ялх мукха ка мара корабанзар тхона. Ялат чуэцача кхыча боахамашка соахка а цул хьалхарча а шерашка, иззал моттиг дІа а лаьца хьежача, бІарчча цІов канаш корадоагІар.

— Соахка тха боахаме, — аьлар вела а къежа А. Элижбиева, — хІара гектара тІара 10,6 центнер мара ялат чуэца вІаштІехьдаланзар. Иштта из нийсдалара керттера бахьан — ялат кхедаьчар даьчун хам ца беш, дукхагІа гектараш чуэцара мара йоакхо ца еш механизатораша болх баь хилар. Укх шера кхыча тайпара да. Комбайнерашта юкъе яьржача яхьа итог еш, чуийца ялат мара лархІац. Цул совгІа беррига комбайнераш тхоай бригадера ба тха. Царех хІаранена хов, тІеххьара шийна доагІаргдола ахча ялатах тийша долга. Цудухьа шоай беррига теркам хьувкъам цІена чуэцара тІабахийта къахьег цар. ХІара гектара тІара хІанз 26 центнер йоал, план 19 центнер йолаш.

Укх шера из деррига беркат, соахка цу бригада кхаш леладерий болх подрядагІа вІаштІехьбаккхаро хьахилийтад, аьлча харц хургдац.

Комбайнерашта юкъе яьржача яхье хьалха Битиев Абуязид, Элисханов Сулим, Дениев Іумар ва. Ди дІаладаьхийтац цар нормал тІех 50—60 центнер ялат ца оардаш. Иштта хьаьнала къахьег «Дон-1500» комбайн лелаеш волча Дурдиев Ювсапа а.

— Кхедеш а чуэцаш а хІаране юкъедихьача даькъага хьежжа лург ма дий кхаш леладераштa тІеххьара бригада совето шийн фондера ахча,—йоах А. Газиева.—ХІаьта совхоза профкомо, боахама администрацеца дага а яьнна лаьрхІад, хьувкъам чуэцара норма тІеххкоачашъяьча хІара механизатора совхоза фондера 300 сом премий, цхьацца тонн ялат дала, боахама маькагІа цхьацца тонн йол, цаІ-ах тонн ча дохка.

Цу гІулакхаша а наьха къахьегама овсарле дикка айергхиларах шеко яц.

Ялат чуийца кха чах мукъадоакхх механизатораша Ахмадов Висита, Идрисов Алхазура. Кхай йисте чан аргІаш хьалдотташ ба Садулаев Іалаудин, Ибрагимов Тапа, Истанов Іумар, Тасуев Мохьади. Кхаш чах мукъадахара, лаьтта ахара, из дІадера вІашагІъеллача звенона юкъебоагІача цар, норма 30 гектар йолаш, хІара дийнахьа юкъера лаьрхІача 40 гектара тІа болх бу. Хий дехкаш долча кхай тІара ялат чуийцачул тІехьагІа кхо бІаь гектара тІа мошача доакъара хьажкІаш дІаювргйолаш ба уж.

ЙоагІа йоакхо ю совхозе кулга цІена боацача нахах ялат лорадара а. Машин ялатах еттачул тІехьагІа, комбайнер ше тІадеттар мел да белгал а доаккхаш, квитанци лу шоферага. Цо шийн аргІагІа из хьатта таразa тІа хьатІакхухьа ялат увзаш йолча Салтаева Хадишатага дІалу.

Совхоза хьатта а хилар тхо. ТІатеІІа болх беш я укхаза ялат цІендеш йола машинаш, ялат дикагІа докъалургдолаш кІалтІадоахаш кхалнах боахк. Цар укхазарча балхага хьожаш ва хьатта заведующи Такаев Лечи.

— Геттара раьза ва со хІанз чуэцача ялата, —йоах цо,—фийг биза, юкъе оасара баьций ги доацаш цІена да ялат.

Гхоашта бІаргадайначоа, хезачоа иштта раьза долаш дІадахар тхо цу совхозера.

Репортаж кепатохача дийнахьа тхога хоам бир цу совхозе 800 гектара тІара ка бола ялат чуийшалга, хІара гектара тІара 26,8 центнер яьнналга.

М. ХАМАТХАНОВ.

СУРТАШ ТІА: аьрдехьа «Надтеречный» совхозе ялат чуэцаш йоахка комбайнаш: аьттехьа ялатаца машин йотташ латт.

Х. АЛИХАНОВА сурташ.

РЕЙД

ХЬАЛАШ ЦХЬАТАРРА ДАЛЕ А...

Ерригача республике санна Малгобекски района боахамашка а кхехкаш да кІи-марса балхаш. Цахаддаш хьахоз кхашкара низ болча комбайний тата, лаккха урагІъух хьатташка ялат дІакхухьача автомашинаша айбаь дом. Тахан укхаза я наьха уйлаш. Мишта дІадоладеннад района цхьадолча боахамашка ялат чуэцалга? Цу хаттара жоп луш я рейдови бригада материал.

«Малгобекский» совхоза мукх дІабийнача кхашка тхо кхаьчача хана делкъа ха яр. СалеІа а хІама кхаьлла а баьнна, болх бе кийчлуш бар комбайнераши машиний водителаши. Цхьабараш техникага хьожаш, цхьацца нахьа кулгаш детташ боахкар.

— Тха цІагІара ялх саг ва хьувкъам чуэцача дакъалоацаш, — аьлар йоккха опыт йолча комбайнера Х. Арсамакова. — Согара дІайиккхараш хІанз мара эскаре баха ха хьатІа ца кхаьча кагий нах ба. Цхьабакъда, сол тІехьа ца бусаш къахьег цар. Масала, са вешийн воІо Тимура комбайна тІа болх бу шоллагІа шу мара дац. Соахка районерча комбайнерашта юкъе яьржача социалистически яхье шоллагІа моттиг яьккхай цо. Из бахьан долаш мах боацаш доазол дехьа салаІа ваха путевка а еннаяр цунна. Духхьашха комбайна ко бе деллад са воІа Бадрудина а. Цул зІамагІа вола са кхо воІ тхоца штурвальнеш болаш къахьегаш ба.

Дукха ха ялалехьа мукх хьакха йолаелар Х. Арсамакова «Нива». Цунна тІехьтІехьа кхай тІа яьккхар шоай техника кхыболча комбайнераша а. Царех дукхагІбараш шоай гІулакх дика довзаш, цкъа мо дуккхаза хьувкъам чуэцача дакъалаьца нах ба. Мишта хьоа ца беш бита мегаргба механизатора профессена шовзткъа шу дІаденна Энгиноев Нуврди, дуккхача шерашка хьинаре болх беш бола Батыжев Джабраил, Картоев Исраил, кхыбараш. Шеко яц, дика йоакхо яьй боахаме комбайнерий кадраш кийчъяра а уж дІанийсъяра а.

Тахан цар хьокхаш латтар 70 гектар хула кха да. ДукхагІйолча моттигашка чІоагІа Іобижаб мукх, хала да из лаьттара хьалъэца. Из дара жатка урсаш лаьттана Іогарга дахийта текхаде дезаш хул. Духьала кхера е аьшк нийсъелча йох техника.

— Ираза сеца латташ дукха ха яккхац комбайнаша, — йоах кхоалагІча отделене агронома Пешхоев Рамзана. — Дерригаш дІаоарцагІдаьле сихха тоаю из, болх бе йолайолийт. Из де вІаштІехьдоал, боахама инженерни службас йоха тарлуш йола оатхалаши узлаши хьувкъам чуэца ха хьатІакхачарга а ца хьежаш, ханнахьа Іалашъяьндаь. Мукх а во хиннабац. ХІара гектара тІара 22 — 23 центнер боал из, план 19 центнер йолаш.

ГІулакх дика дІадоде а, оаха ца зувш дисанзар кхоачамбоацараш а. Цох лаьца дувцар механизатораша шоаш а. Мукх дІабийна кха дукха гарзаш йолаш, кІоагаши харшаши доахкаш дар. Из бахьан долаш цхьацца йолча моттигашка хьал ца эцаш дукха канаш дусар.

— Ер-м кхы во кха а дац, — йоахар механизатораша, — Цечоев Лаьча керте латтача № 2 йолча бригадера мукх дІабийна кхаш геттара во шаьрдаь да. КІезига хьовзам бергбац цу гІулакхо ялат хьакха доладелча.

КІезига йоакхо ю комбайнерий Малгобекски РайПО болхлоша а. Хьувкъам чуэца болабича денз цкъа мара автолавка енаяц укхаза. ХІаьта цо денача товараштa юкъе эггара белгалъяраш мармеладаши гІаьленаши яр.

Комбайнерашта луча кхачанца массаза а дулх хул. Цхьабакъда, баьцадаараш, сом хІанз а бІаргабайнабац царна. ХьагучогІа, цу даькъе дІахо а де лаьрхІа хІама дац боахаме.

ШоллагІа тха адрес: М. Горьке цІерагІа совхоз. Мукх чуэца болабаьча ялхлагІча мехотряда кхашта тхо гаргга ме долх дикагІа гора кхай, йисте сеца латта «Дон-1500» яха цІена комбайн.

— Фу хиннад? — аьнна хьаттар оаха из лелаеш волча Х. Барханоевга.

— Вал кагбеннаб, — жоп делар цо. — Из тха боахаме боацаш ба. Районни агроснабе а бий ховш бац. Мехотряда кулгалхо Р. Богатырев из лаха ваха сахьат гаргга ха я. Тамаш я-кх тахан са болх бе вІаштІехьдоале.

ГІайгІане хьежар из мукх хьокхаши оардаши лелача кхийолча комбайнашка.

— Уж лелаераш са новкъостий Даурбеков Хьусени Батыжев Салаудини ба, — аьлар Х. Барханоева. — Хала да царна болх бе. Укх шера каст-каста дийлхача догІаша, хьийкхача михо лаьтта Іобужабаьб мукх. Цул совгІа дукха ха йоаццаш ша а техаб укхаза. Цудухьа вІаштІехьдалац дийнахьара планаш кхоачашъе. Вешта, бакъдар аьлча, мукх чуэца болабаь кхоалагІа ди дале а, тхоай де дезар мелд а даьр мелд а тахан мара хайнадац тхона. Рапса ги чуэцача хана-м бокъонца бІаргаш дІа а къайла, болх беш санна дар гІулакх. Сага хацар план мел я, расценкаш а социалистически яхьа условеш а мишта я.

Комбайнаша болх мишта бу хьожаш чакхдаьлар тхо. Къаьстта бІарг тІаэттар хьал ца эцаш дукха мукх бисача кІаьдаш тІа. Цхьан квадратни метр тІа ца оардаш биса 90 гаргга мукха ка дагарбир оаха. Цхьайола моттигаш кхы а вогІа яр.

— Хьадоала ялат ше а дика дац, — яхаш дувц механизатораша, — бункерах даггара хилча а цаІи ахи тонн мара хилац, ши тонн гаргга хила езача.

Гуш да болх сихха хьаІовш ца хилар. Юстаро латт мовхьаш кхухьа ши машина.

— Селхан а делкъел тІехьагІа 2 сахьат даллалца цхьа рейс ца еш лаьттав со, — яхаш Іокад шофер И. Белхароев. — Тахан а деш хІама долаш вац.

Мукх хІара гектара тІара 30 центнер гаргга боал, планагІа 26 центнер йолаш. Цхьабакъда, из цифра лакхагІа хургьяр, нагахьа санна ялат цІена хьалъэцаре. Кхы цул эргаш дац № 1, № 2 йолча мехотрядашкара гІулакхаш а.

Кхоачамбоацараш кхы а дукха да. ХІанз а вІаштІехьъяьхаяц боахаме комбайнерий кадраш. Ши комбайн тІаха саг воацаш латт. Хаттар отт: мича ух совхозе хІара шера кийчбеш бола итташ механизатораш? Мукх хьекхача кхашта хьатІаэзаяц ча гулдеш а лаьтта оахаш а йола техника. Из-м кха хьекха йистедоаллаше а де дезаш хІама ма дий.

Ялат дІакхухьача центральни хьатта а хилар тхо. Укхаза хІанзарчоа мукхи рапса гии мара дац. Цхьабакъда, из дІаоттадара кийчъяь моттиг кІезига я. Ханнахьа уйла яьяц хьетт шеръяра а тоаяра а. Из хІанз сихбенна деш да, дукха нахи техникеи оарцагІ а яьккха.

Совхоза керттера инженер Хь. Гаирбеков латкъаш вар Малгобекски МРО, агроснаба кулгалхошта. ДоаггІача тайпара ремонт е, эшшача боахаме оатхалаш совхозе хьайита вІаштІехьдалац цар. Лоадам боаца бахьан ийккхача Грозне даха дезаш хул.

Укхаза а бицбеннаб РайПО кулгалхой наьха йоакхо е. ВІалла гучаяьннаяц совхоза кхашка автолавка.

Ялат чуэцара гІулакх дІадоладеннад. Ца деш дисар къаьгга гучадаьккхад хІанз, кхоачамбоацараш сихха дІадаха деза ха хьатІаеттай. Мело е йиш яц из дара.

Тха рейдови бригада: И. АКМУРЗИЕВ, Малгобекски ГОВД болхло; М. ХАМЧИЕВ, халкъа депутатий Малгобекски горсовета депутат; М. КАРТОЕВ, тха спец. корр.

УНАХЦІЕНО ЛОРАЯРА

Социальни хьакъехьа аьлча, халкъа боахамал кІезигагІа лоархІам болаш дац унахцІено лораяр. Партеи правительстваи хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдара унахцІена бола нах эш. ХІаьта дукхагІбола партийни болхлой, бехктокхаме кулгалхой кІезига боагІа унахцІено лораяра учрежденешка, царна ховш дац тха хьалаш, халонаш малагІаш я. Уж хьалаш тоалургдац кхы тІа финансировани ца йича. Этапашка тІатохача алапе гІулакх тоадац, къахьегама хьалаш тоа ца дича. Партийни конференце ма аллара хьалха ше хинна алапе уравниловка я хІанз а. Хирургически отделене болх беча зІамагІча медицински болхлошта нийсса мара дац лора алапи а.

УнахцІено лораяра эша гІулакхаш ма дарра КПСС XIX Ерригсоюзни конференце гучадаьхар. Тха дукха я шоай тайпара проблемаш: промышленни предприятешка дукха ба цамогаш бола нах, гонахьара Іалам экологически бІеха хилар бахьан долаш, тоъал бераш да Іодешше уне долаш.

ЦІеча ЖІарга общество раьза я эквивалентни хувцамашца регионалыни финансировании хозрасчети яра. Советашта полномочеш луш хилча средстваш а хила еза царга, аьнна академика Л. И. Абалкина даьча къамаьла раьза ца хилча а варгвац. Иштта дега тІа дижар сона Е. И. Чазова даь къамаьл а; «Деррига а сага» яха лозунг гІулакхаца дизза хила деза, — йоах цо. Конференце еннача программо хьахьокх перестройка мишта чІоагІъе еза. Перестройкана гІо де йиш йолаш ва хІаравар, къамаьлаца а доацаш, шийн гІулакхаца.

Н. РОМАНОВ,
ЦІеча ЖІарга республикански общества председатела заместитель.

КОНФЕРЕНЦЕ ДЕЛЕГАТАШЦА ВІАШАГІКХЕТАР

Селхан, 8 июле КПСС обкома политически просвещене ЦІагІа хилар Нохч-ГІалгІайченера хиннача XIX Ерригсоюзни партийни конференце делегатий республика партийни боахама активаца вІашагІкхетар. Цига дакъа лоацаш хилар КПСС обкома членаш, членалла кандидаташ, областной парторганизаце ревизионни комиссе членаш, советски, профсоюзни, комсомольски органий, министерствайи ведомствайи кулгалхой, пресса викалаш.

Къамаьл де дош лу XIX Ерригсоюзни партконференце делегата, КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара В. К. Фотеевна. Конференцех шийна хетар дийцачул тІехьагІа цо аьлар, парте ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума решенешкара хьадоладенна доккха а гуччахьара а къамаьл дар мехка революционни перестройка дІахо яхьара наькъех цига хиннар. Нагахьа санна конференци хилалехьа, белгалдаьккхар цо, вайна фу де деза ховш хиннадале, хІанз вайна хов из мишта де деза. Конференце кийчйир перестройка кІо а р г ъ я р а х, советски общество демократизаци ярах, политически системана реформа ярах, бюрократизмацарча къовсамах, къамашта юкъерча гІулакхех, гласностах, правови реформах йола парте программни политически позици.

Декхар сенах латт аьлча, из латт тІехьа ца тетташ тІаийца решенеш кхоачашъе йолае езаш хиларах. В. К. Фотеева укх шера хьалхарча ах шера промышленностои агропромышленни комплексои баьча балха анализ а яь, теркам тІабахийтар цхьайолча предприятеша договорегІа лаьрхІа продукци лоаттаяра заданеш кхоачашъяь ца хилара. ДегІаенаяц къахьегама овсарле.

Хьайбай продукци яккхара а кийчъяра а задани тІеххкоачашъяьй. ХІаьта а юртбоахаме кІезига яц проблемаш. Чоалханеча хаоттама хьалашка чуэцаш латт ка бола ялат. Цхьайола районаш Іана лаьрхІа доакъар кийчдара планашта тІехьаюс.

Шийн къамаьл чакхдоаллаш В. К. Фотеева белгалдаькхар, партийни комитеташа, юххьанцарча партийни организацеша экономикана, социально-культурни сферана хьалхашка конференце оттадаь декхараш кхоачашдара, партийнии паччахьалкхени вахаре демократизаци дегІайоалаяраи кІоаргъяраи деррига шоай низаш оарцагІдоахаргдолгах ше тешаш хилар.

Цул тІехьагІа къамаьлаш дир XIX-ча Ерригсоюзни партконференце делегаташа «Оргтехника» объединене генеральни директора А. А. Мкртычана, Старогрозненски УБР бурильщика А. И. Буракова, КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос. Цар а иштта белгалдаьккхар, гуччахьа а демократизм йолаш а долча хьале партийни конференце болх баь хилар.

ВІашагІкхетаре къамаьлаш даьча НГІАССР Министрий Совета председатела заместитела М. И. Айдинова, КПСС Грозненски райкома хьалхарча секретара Х. М. Витушева, Нохч-ГІалгІай гІишлон управлене СМУ-2 бригадира, Социалистически Къахьегама Турпала Ш. Хаджиева, Грозненски производственни швейни объединене генеральни директора А. П. Кастарновас аьлар, къахьегама коллективашка чІоаггІа мога а еш хьаллоац партконференце тІаийца резолюцеш. Нах чІоаггІа ловш ба уж кхоачашъе.

КПСС XIX ЕРРИГСОЮЗНИ КОНФЕРЕНЦЕ РЕЗОЛЮЦЕШ

Бюрократизмацарча къовсамех

(ДIахододар. Долалур 7-ча июле арадаьннача «Сердало» тIа).

1. Конференце белгалдоаккх, бюрократизмаца, экономике, социальни а духовни а сферашка диктат, шоашта товчча бесса административни гIулакхаш чакхдоахилга, наьха бокъонаши хьашташи казенни хьисапе, хIама бебашха ца хеташ къестаделга, общественни мненех а къахьегамхой социальни опытах а цхьаккха дош ца хетилга санна долча цун ийрчача хIамашта духьала къовсам болабара юхьиг КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума, парте XXVII съезда решенеша дIайолаяь хилар. Сеца латтара, демократически институташ йийхка хилара хьале кхерамеча доазонашка дIакхоачаш дIа-са яьржай бюрократизм, общественни дегIаахара етта баргал а хинна дIаэттай. Бюрократически харц гIулакхаш лела делга, къаьстта политически кулгалдеча а леладеш, хийра да социализмана, дукккхача наьха дийнача кхоллама а санна.

Радикальни экономически реформо, политически система реформо, партеи обществеи демократизаци яра процессаша, гласносто, критикеи самокритикеи дегIакхувларо, обществана доал дара халкъ реально юкъеозаро овлангара денз йохаю бюрократизма позицеш. Цхьабакъда, берriга а къовсам дIахо а лоаттабе безаш ба.

Нийса хилар бакъде йиш йоацаш йоккха а йолаш юс доал дара аппарат. Цун дикка доккхача даькъо болх бу обществана эшаш дарехи цун хьаштехи дIакъаьста а долаш. Экономика, мехка вахара кхыйола оагIонаш эргаяхара парте чакхдаха лаьрхIа гIулакхаш цкъаза юхасецаду министерстваша, пачча хьалкхен а боахама а органаша, дукккхача партийни организацеша, халкъа депутатий Советаша чакхдоахача бюрократически гIулакхаша. ХIанз а тIехь яьржа я ведомственности местиничествои, дIадаккханза да хIама харцахьча оагIорахьа хьагойта гIертари шийна ловча бесса леладари, советски законаш телхаделга. КIезига моттигаш нийслац критика юхаетташ, къахьегамхой инициативаш IотеIаеш.

Массайолча партийни организацей, беррigача коммунистий декхар — бюрократизма социальни харцонца, доал дара социалистически аппарата дикал лакха хилийтар духьа тIехь-тIехьа тIагIерттагIа, компромис йоацаш къовсам лоаттабар, перестройкас хьадеча хьалех биззача низаца пайда ийбар.

Экономике из дIа-са боаржабе беза предприятех, кооперацех дола законаш, къахьегама коллективаi советий полномочеш бухсоццаш нийса кхоачашъярга, боахамарасчетни отношенеш, предприятеш шоай лоIаме хилари цар бехктокхами, боахам лелабара кооперативни формаш, производственни демократи массе оагIорахьара а дерriга чулоацаш а дегIакхувлара, доал дара организационни структураш эргаяхарга гIолла.

Социальни сфере дIа-са боаржабе беза из къовсам къахьегамхой материально - бытовоi а духовни а хьашташ кхоачащдара йоакхо ярца, социальни нийсхон принцип лерragIа вахаре чакхъяккхарга, законаш, нийса кхоачашдарга гIолла.

Общественно - политически вахарерча бюрократизмацара къовсам лоаттабе беза кIаьд а ца луш демократи кIоаргъярга, социалистически ше-шийна доал дара формаш шерра дегIакхувларга, Советий Iаьдала сий айдарген чIоагIдарген, пачча хьалкхен решенеш вIашагIйохкачеи кхоачашъечеи даькъе къахьегамхоша духхьала дакъа лоацаш хиларга, общества вахара бе-беча сферашкарча гIулакхий хьалах бахархошта луш йола информаци шеррагIа хиларга, доал дара органаша беча балха тIехьа лоаттабу халкъа тIахьожам чIоагIбарга гIолла. Демократически централизм бюрократически централизмаца хувца гIерташ моллагIча тайпара дола гIулакхаш чакхдаха гIерталга юхатоха деза.

Духовно-нравственни даькъе бюрократизмана духьале еш йола наступлени дегIакхувлар да духовни вахара ленински традицеи критерешн юхадийнъелга, марксизма - ленинизма идеологех творчески пайда ийбелгеи из дегIакхувлалгеи, керда политически сакхетам болаш хулкарадерзаделга а дегIакхувлалга а, догматизм гучаювларца, мещански моралаца, социальни иждивенчествоцеи служебни харцонаш лелаярцеи тар ца валар. ВIаштIехьдаккха деза уйлаши хетараши паргIатта вIаши нийсде йиш хургйола хьал, тIагIертта дIадаккха деза лоадам боацача хIаман тIехь опека лоаттаелга, Iилмани культуранеи доалдеча командаш телара стилах юхедисараш.

Бюрократизмаца къовсам лоаттабара деррига общественни низаш шийна тIехьадаха, цига реальни толамаш даха партена могаргдац, нагахьа санна ше чакхдоахача гIулакхаштеи чурчапартийни вахараи демократизаци яра, мичча тайпара уж хиннаяр аьнна йолча бюрократически харцонех цIенъялара цо шийгара тешаме масал гойтача мара.

2. Конференце дикагIча оагIорахьа могаду КПСС XXVII съезда а ЦК июньски (1987 шера) Пленума а решенешка хьежжа управленена перестройка яра, цун звеньяши аппарати кIезигъяра чакхдоахаш дола гIулакхаш, лерхI из болх гаьна баха йиш йоацаш, хIаьта иштта цкъа чакхйоаккхача кампанегеи механически реорганизацеш яргеи из дIатIайийга мегаргдоацаш. Цахаддаш бе беза из болх, обществе массаза а хулаш латтача хувцамашка хьежжа доалдара система хургхилар Iалаш а деш.

ТIа-тIа дукхагIа гIерта веза доалдара функцеши полномочеши лакхера лохехьа дIалулга Iалашде, централизованни кулгалделга эггара хьалха керттерча процессашта хургхилар тIа а дерзадеш. Къаьстта лоархIам болаш хIама да духхьал производстве шийна чухь доалделга эргадаккхар, законо оттаяь къахьегама коллективай бокъонаш дерригача боарамегIа кулгалхоша чIоагrIа лораяр, цар советий балха хьинар айдар.

Партийни организацей, беррigача коммунистий декхар да доал дара аппарат хержача органий, Советски Iаьдала, халкъа гIулакх деш а я йизза царна подотчетни а я, яха принцип цхьанна тайпара лоарзагIа ца йоалийташ чакхъяккхар. Конституце яхачоа духьала да законаши пачча хьалкхен решенеши харцахьча оагIорахьа ювцаш, цар чулоацамера нийса мел дар дIадоаккхаш цо деш дола гIулакхаш. Аппарата балха норма а хинна дIаотта деза хIама гуччахьа хилар, къахьегамхоша, общественноста тIахьожам лоаттабара а тахкара а аьттув болаш хилар.

Аппарата эггара хьалхара декхар — гIулакх компетентность йолаш вIаштIехьдаккхар. Цу гIулакха эшар да управленчески решенеш вIаштIехьъяхараи тIайийяраи йолча процедурана шийна чухь цIенхаштта хувцамаш делга, ма могга чоалхане из яр, перестраховочни согласованей гомах, цхьанна хIаманна эшаш йоаца справкаши сведенеши моттигашкара дагадоххарагIа хьаехилгах из мукъаяккхар, дукккхаза а еш отчетность лоацъяр. Эггара лоархIамегIа йола боахама а социальни а проблемаш къоастаяра вариантašta Iилманхоша, общественносто экспертиза еш, дерригача халкъо ювцаш референдумаш еш хилар практика а яь дIаоттаде деза.

Нийсса хьабелгалъяха а хьакъоастае а еза доал дара хIара звенони цун болхлойи функцеши бехктокхами. ЛоарзагIа ца довлаш вахаре кхоачашъе еза ленински указани: «...Цхьаккха юкъера ца доаккхаш дерригача хьалашка белггаларча гIулакха бола хIара сага ший бехктокхам ма могга нийсагIа отта а баь лелаеш хила еза коллегиальность».

Конференци тIехьа я, шоай балха тIа хиннача негативни тIехьаленех доалдара органаша, бокъонца аьлча, бехктокхам ца хилара, хIаьта царна воздействи яра гIулакх кхоачашдераш, къахьегама коллективаш цхьаккха реальни средстваш йоацаш хилара дола хьал тIагIертта тоадара. Доалдара аппарат юкъеяхийта еза кердача экономически бувзамий а отношеней а системана, дIадаккха деза управленций къахьегамах мах луча уравниловка хулга, айхха дувза деза из отраслий, предприятей а организацей а, территорей боахамарасчетни болх барах хьахиннaчунца.

Бюрократизмаца къовсам а лоаттабеш, цунца цхьана лораде а массе оагIорахьа чIоагIде а деза кулгалхочун сий, шерра доаржаде деза доалдара даькъе кадраш кийчъелгеи юхакийчъелгеи холуш айе еза кулгалдеча болхлой, специалистий управленчески культура. Дика тоаяь, нийсса болх беши гибкии йола доал дара аппарат перестройка эффективни балха инструмент а хинна дIаотта еза.

3. Къахьегамхой тIакхачара биззача боараме аьттув луш хургйолаш хилийта еза пачча хьалкхен а общественни а учрежденеш, управленчески аппарата практикера дIадаккха деза мичча бесса дале а гIулакх гаьна доахалга, формализми крючкотворствои, дIаяха еза бюрократ хIаманна сагота ца хилараи из шийчун тIера вала ца тигараи духьалъотта низ шийга бац сага моттийташ йола ситуацеш. Ведомственни инструкцешца, бюрократически киловзалашца законагIа йола гражданий бокъонаш мичча тайпара IотоIае гIертилга сецаде деза.

Шоай дешай хьакъехьа нах учрежденешкеи предприятешкеи, партийни, советски, профсоюзни органашка тIайийбара гIулакх вIаштIехьдоаккхалга белгала тоаде деза.

КIала кIийле йолаш долча къахьегамхой дехарашка а законагIа бокъо а йолаш дIадехарашка а хьажара юстарвала гIертилга лархIа деза шийна тIехьа эггара лирагIа, духхьал балхара дIаваккхарга кхоачаш взыскани е езаш дола хIама санна. Министраша, союзни, республикански а моттигерча а органий кхыболча кулгалдеча болхлоша духхьал къахьегама коллективашка тIанийбе беза гражданаш, хьабелгалдувла дешаш оперативно къестаде деза, наха сагото еш дола кхоачамбоацараш дIадаха деза. Норма а хинна дIаоттаде деза цу органий кулгалхоша къахьегама коллективашка а гражданаш бахаш болча моттигашка а отчеташ елга.

КПСС ЦК секретарашка кхаччалца бола партийни органий кулгалхой коммунисташца, къахьегамхошца вIашагIбеттабала беза, партийни организацей, къахьегама коллективай вахаре а беча балха тIа а хьабелгалдаьнна дешаш къестадар духьа.

4. Бюрократизмаца лоаттабеча къовсаме биззача боараме кадрови политиках пайда ийбелга, гуччахьа, конкурсни, яхьа хьисапе йолча кIийлен тIа кадраш хьакъоастаелгеи уж дIа-са нийсъелгеи вIаштIехьдаккха дезилга дIадех конференце ерригача партийни организацешкара. Биззача боараме юхадийнъе еза принципиальноста, новкъосташхала, шоаш хержача коллективашта хьалхара бехктокхам болаш кулгалду кадраш хилара йола атмосфера. Партийни организацеш тешал ца деш бита декхарийла ба, бехктокхамеча балхаш тIа а болаш, гIулакх кхоачащделга формана леладеш, наьха хьашташ теркал ца деш, бе-башха ца хеташ бола коммунисташ. Уж моргаш гаьна а ца доахаш балхара мукъабаха беза, кхыча кулгалдеча балхаш тIа уж хьожабе гIертилга сецаде деза.

5. Бюрократизм овлангара денз дIаяккхара лоархIамегIа йола фактор я реальни дола халкъа Iаьдал массе оагIорахьара дизза хилар, пачча хьалкхени общественнии гIулакхашта доал дара къахьегамхой шерра юкъеозар.

Iаьдала хержача органий доалахьа а йолаш, цаIйола общественно - пачча хьалкхен тIахьожама система вIашагIйоллар геттара лоархIаме долга белгалдоах конференце. Партийни организацеша кхоачашде деза, халкъа массай, творчески, ветерански, кхалнаьха, хIаьта бахархой бе-беча тайпайи группайи хьашташ хьагойташ йолча кхыча а самодеятельни общественни организацей инициативахи хьинарахи из система ког-гIортолга еш хулга.

КПСС ший декхар да аьнна лерхI, бюрократашта де доагIа таIазар дара ший оагIув Советашеи халкъа тIахьожама органашеи хьаллоацаргхиларах, цун къахьегамеи социальнии бокъоний бахьан профсоюзо гадоаккхархиларах, кагирхой хьашташ хьаллацара комсомол дIаоттаргхиларах, административни харц гIулакхаш леладара, бокъонаши паргIатонаши телхаяра тешшаме духьале правоохранительни органаша оттаергхиларах хIара гражданин бIубенна хургхилара дола хьал мехка хьакхоллар.

Бюрократизмаца лоаттабу къовсам чIоагIбар духьа правови хьалаш вIаштIехьдаханза даргдоацаш лерхI конференце, хIанз кийчъеш латтача законодательни акташта уж юкъе а хьоргдолаш. Гражданий бокъонаш IотеIаеча должностной наха леладу гIулакхаш суде гIолла дувцарах долча СССР Закон леладара практика эргаяьккха тоае еза.

Гражданий сходашка, къахьегама коллективай а общественни организацей а собранешка аппарата болх хан-ханнахьа бувца а цунна мах бе а беза.

Массови информаце средстваш лекхарийла я бюрократизма хьасташи из гучаювлара белгалонаши, царца толаме къовсам лоаттабара масалаш хьдда хьагойта. Негативни гIулакхаш леладарца лоаттабеча къовсаме биззача боараме пайда эца беза сатира санна йолча жанрах.

6. Парте ерригача организацешкара конференце дIадех шоаш беча балха тIара бюрократизма моллагIйола элементаш дIаяхара, балха тIа ленински стиль чIоагIъяра хьинаре гIулакхаш чакхдоахилга. Дикала кердача боарам тIа боаккхаш айде деза парте решенеш, политически установкаш бокъонца кхоачаш иштта ю тахкар. Бюрократизмаца лоаттабеча къовсаме эггара хьалхара лоархIам бола дош да из, цунна къаьстта теркам тIабохийт наха эшараши дIадехараши кхоачашдарца юкъарчал доаццаш ювзаеннача министерствашка, ведомствашка, организацешкеи учрежденешкеи болх беча коммунистий.

Iалашде деза юххьанцарча партийни организацешта хьалхашка берriга коммунисташ подотчетни а бехктокхаме болаш а хилара принцип тIа-тIа лерragIа кхоачашъелга, хIара кулгалхо массашпа айхха бувзам болаш, лакхача профессионализма, къахьегам безаш, аьсала, нахаца дIаувш а цар сийдеш а хилара масал цо лулга Iалашде деза.

ХIара партийни организаце болх вIаштIехьбаккха беза коллективноста принципа кIийлен тIа, партийни комитетий пленумашкеи коммунистий собранешкеи хержача партийни органаша хадданза отчеташ телара практика тоае; критикеи самокритикеи дегIакхувла: чурчапартийни демократе нормаш телхаярах доагIар чIоагrIа хьадеха деза. Цхьаккха а партийни организаци, цхьаккха а болхло хила йиш яц тIахьожам боацаш.

Бюрократизмаца къовсам лоаттабеча ког-гIортолга е еза инициативни, творчески, косностацеи цхьан метте латтарцеи тарлуш боаца, демократически методашца хIама де могаш хилар гIулакхаца бакъдаь болча нахах. Духхьал цу тайпара бола нах массе тайпара хьаллаца, партийни балха тIа бахийтара могабе беза.

КПСС XIX Ерригсоюзни конференце коммунисташ, беррига къахьегамхой тIахьех доал дара ерригача звеньяшка, общества вахара ерригача сферашка бюрократизмацара къовсам хьинарегIа дIабоаржабара.

Къамашта юкъерча гIулакхех

В. И. Ленина вIашагIъеллача Советски социалистически пачча хьалкхено шийна чулаьцаб цхьатарра бокъонаш йолча дукккхача къамех латтача дезала революционни лоIами кхоачашде гIерта хIамеи. Цар исторически кхел цаI хилара — интернациональни социалистически вошала лард. Советски наьха дукккхача ноахалий низаш тIадерзадарах хьахиннар а хинна дIаэттай республикай уникальни союз. Цун байракха тIа — СССР дерригача къамийи народностийи къахьегамхой интернациональни цхьоагIо, къамий самоопределенена йола бокъо, къамий культураш юхадийнъяри дегIайоалаяри, хьалха тIехьайиса хиннача къамий регионий прогресс сихъяр, къамашта юкъера цатоамаш дIадахар. Хьахиннай бIарчча халкъа боахама комплекс — СССР халкъий цхьоагIон материальни лард. Боарам боаццаш йоаккхагIхиннай ерригача республикайи автономейи экономически, культурни, кадрови потенциал. Бокъонца долаш дола хIама хинна дIаэттай керда исторически общность — советски халкъ. ЗаконагIа хила а доагIаш хулаш латт къамий шоай кхетам лакхлулга.

Цунца цхьана дукккхача къамех латта Советий пачча хьалкхе вIашагIйоллара юххьанцарча этапа йоагIаш хинна динамизм дукккхача даькъе йоа а яьй, толха а яьй, къамий политика ленински принципех юхадовлар, культ личность йолча хана законаш телхадар, сеца латтара идеологии психологии бахьан долаш. Къаман дош къоастадеча карагIдаьннарашта абсолютизаци йора, къамашта юкъе дIаюха леладу гIулакхаш проблема йоацаш да, аьнна хеталга чIоагIдора. Кхоачам хиллал теркал дацар къаьст-къаьстача республикашкеи автономни образованешкеи санна, къамий группашка а социально-экономически, культурни дегIаахара эшараш. КIезига а доацаш къамаши народносташи дегIааxара ший леламо увттадеш ира дешаш шоай ханнахьа къестa ца деш дусар. Цо гIулакх кхоачадора общество раьза йоацача, цхьайолча хана конфликтни характер йолаш а хулар из. ХIанз а моттигаш нийслу къаман эгоизмаи кичливостеи факташ йолаш. Итташ шерашка хьаIайна йола негативни явленеш, дукккхача хана теркал ца еш ютар, чухьанахьа юха чуувзар, боагrIаш бола партийни мах бацар цар. Перестройка, демократизаце, гласноста хьагучаяьхар уж явленеш, хIаьта цу цхьан ханна хьадаьд уж демократически хьисапе эшаяра хиланза даргдоаца хьалаш.

2. Партийни конференце исторически лоархIам бола декхар лерхI къаман политика ленински нормаши принципаши тIатеIIа чIоагIъелга а творчески дегIайоалаелга а, искусственни наслоенеехи деформацеехи тIагIертта уж цIенъелга. Цунна йола кIийле — дерригача къамийи народностийи хьашташ кхоачашделга мехка юкъарча хьашташцеи эшарашцеи тардеш бола КПСС XXVII съездо белгалбаь политически никъ, шовинизмаи национализмаи моллагIча а тайпашца тарлуш йоаца интернационалистски идеологи.

Союзни республикаши автономешци шоай лоIамагIа дегIаахар партена гу вай дукккхача къамех латта паччахьалкхе чIоагIъяраи цун прогресс хилараи уж бехктокхаме хиларца хада йиш йоаца бувзам болаш хиларагIа. Социалистически идеал — енна унификаци а йоацаш къамий дукккхача тайпай йизза а динамични а цхьоагIо.

3. Партийни конференце лерхI, политически системерча перестройка доазонашка демократически принципий ларда тIа советски федераци дIахо дегIайоалаяраи чIоагIъяраи кхоачашде ха хьатIаэтта дола гIулакхаш кхоачашде дезаш. Дувцар да эггара хьалха ССР Союзеи советски республикайи компетенцена доазув оттадара, децентрализаци яра, цхьайола управленчески функцеш моттигашта дIаялара, экономика, социальнии культурнии дегIаахара, Iалам лорадара шоай лоIамеи бехктокхамеи хилар чIоагIдара наькъагIа союзни республикайи автономни образованейи бокъонаш шеръярах.

Керттердарех цхьа декхар да — регионаш дукхагIа шоай лоIаме хилара дола хьалаш хьадар, цар шоай хьалтаро тоаяра. Советски пачча хьалкхен юкъара рузкъа а низ а бебабара лардаш санна, ший боахама балхах бух соццаш хьахулаш дараш тоаде хIара республика хьашт долаш хургйола цхьана гIулакхаш леладара формаш чакхъяхар. Радикальни экономически реформа, демократизаце процессо шерра паргIато хьаелл къамий - пачча хьалкхен образованей санна бIарчча хьайийцача мехка а хьашташ вIаши оптимально тардара. Республика е областо мел духка хIама хьаду, мехка экономикана юкъе цо мел дакъа лоац а цунга мел кхоач а къахьегамхошта дика ховргдолаш оттаде деза гIулакх. Теркам тIаозаш я республикаши регионаши юкъарасоюзни программаш кхоачашъяра цар юкъехьош дола дакъа нийса белгал а деш, хозрасчета принципашка йовлара идея.

Экономиканеи дерригача общественни вахараи интернационализаци яр — законагIа йола процесс я. МоллагIча тайпара а къаман замкнутостага кхача гIертаро духхьал экономическии духовнии къелга кхоачаде тарлу.

Законодательно нийсъе еза республикански а моттигерча а бюджеташта формировани яра керда механизм, белггала лакхбе беза регионаш социально-экономически дегIайоалаяра дешаш къоастадара бола цар лоархIам. Iалашде деза доалдара территориальни оргнаша СССР министерствашцеи, ведомствашцеи, союзни доалахьарча предприятешца эффективно вIаши цхьана гIулакхаш леладелга, чIоагIбе беза республикай санна доалдара союзни органий а хIара регион комплексно дегIайоалаяра бола бехктокхам. КIоаргга правовой проработка е а практически къоастаде дезаш а да союзни республикашта юкъера духхьалара бувзамаш дегIадоаладара дешаш.

Къамий хьашташ шоаш юкъе а йолаш хьагучадаха а къестаде а дезаш йола политически система институташ хьалъайе еза. Цунца дувзаденна эггара боккхагIа лоархIам болаш да халкъа депутатий Советий, эггара хьалха СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета, цун массазарча комиссей, хIаьта иштта СССР правительства а лоархIам лакхбелга. Эшшача вIашагIъехкача бакъахьа хургья къамашта юкъерча гIулакхий дешашта йола массазара комиссеш СССР Лакхехьарча Советe, союзни а автономни а республикай Лакхехьарча Советашка, моттигерча Советашка. Дийцача бакъахьа хургдар иштта къамийи къамашта юкъерча отношенейи гIулакхашта йола лаьрххIа пачча хьалкхен орган хьаяра хьакъехьара дош.

Конференце могаду союзни а автономни а республикай, автономни областий а округай а хьакъехьара законодательство дегIадоаладареи кердадаккхареи керда реальносташ теркал а еш, цар бокъонаши декхараши диззагIа хьа а хьокхаш, самоуправленеи центре а моттигашка а Iаьдала органашка дерригача къамех бола викалаш хиларен принципаш кхоачашъелга. Цо дIадех доагI-доагIаш дола хувцамаш СССР Конституцена, союзни а автономни а республикай конституцешта юкъехьолга.

4. ЛоархIаме да, хIара къаман регионе экономически социальнии прогресс духовни прогрессага хьежжа къамийи народностийи культурни самобытностах ког гIортолга а еш хилар. Социалистически культура дегIанхай дукхача къамий яр санна, хIаьта дIахо йодача хана вай общества идейно-нравственни консолидаце низ бола фактор санна йиса езаш а я.

Йоакхо е йоагIа, шоай пачча хьалкхен-территориальни образованей доазонел арахьа дахача е уж йоацаш долча къамий къаман-культурни дIадехараш кхоачашдара, къаьстта образоване, вIаши гIулакхаш леладара, халкъа творчества сфере, хIаьта иштта къаман культура кхуврчаш хьадара, массови информаце средстваех пайда эцара, дина гIулакхаш кхоачашдайтара.

Дукккхача къамех латтача вай пачча хьалкхен лоархIамегIа йола принцип — наьна метташ паргIатта дегIадоагIаши цхьатарра бокъо а йолаш СССР берригача гражданаша пайда эцаши хилар, къамаша вIаши гIулакхаш леладара средство санна советски наха шоай лоIамагIа дIатIанийца бола эрсий мотт Iомабар. Мел эшаш дола хьалаш хьаде доагIа, хIара регионa башхалонаш теркал а еш, къамани эрсийи ши мотт гармонично а естественно а дегIабоалабара. ДукхагIа йоакхо е йоагIа пачча хьалкхен, общественни а культурни а вахара тайп-тайпарча сферашка къамий метташ активнегIа леладара. Могаде деза республиках цун цIи тилла долча халкъа мотт, цун территоре тIа бахача кхыча къамех болча гражданаша, Iомабар, эггара хьалха берашеи кагирхошеи а Iомабеш. Из деррига а хила йиш яц Iомабеш бола мотт паргIатта хьахаржара демократически принципана духьала латташ хилча.

5. Советски наьха хIара ноахало ший тайпара чакхйоаккх патриотизмаи интернационализмаи школа. ЛоархIаме да сага юххьанцарча социальни опыте а, дезалгара а, школагара а, пионерскии комсомольскии организацешкара хьайолаяь уж маьхаленаш органически вIаши таръялар, вIашагIйовла йиш йоацаш цхьана хилар, къаман нигилизм санна, къам ше дIакъаьста хила гIерталга а юкъера дIадаьнна уж хилар. ХьагучаяхаЙоагIа вай халкъий доттагIал хьадоладенна моттигаш, къамаша вIаши гIулакхаш леладара культура хьинарегIа хьае, мехка халкъий, дунен кхыча халкъий традицеш, мотт, искусство, истори дезаш хургболаш нах кхетабе беза. Бокъонца йола интернационализма школа хинна дIаотта деза СССР Герзашцарча Низий мугIарашка гIулакх делга.

Конференце лерхI, дерригача халкъа цIей хиларах тарра — СССР вIашагIъеллача Ден — общественно-политически лоархIам лакхбе безаш.

Вахаро тешшаме хьахьекхад: советски патриотизмаи социалистически интернационализмаи практика дIаяьннача моттиге дийндала долалу къаман ограниченности шовинистически чванствои. Цу ийрчача гIулакхашца къовсам лоаттабар, уж хьахулаш дола бахьанаш дIадахар — хIара советски сага граждански декхар. Къамаштеи народносташтеи юкъе юкъ ехкаш, моллагIча къамех бале а, гражданий бокъонаш IотеIае гIерташ леладу моллагIа гIулакхаш нравственно нийса доаца а Советски паччахьалкхен хьашташта духьала дола а хIамаш санна лархIа деза.

Бокъонца дола къаман хьашташи цар националистически лостамаши къестаде Iомадала деза. МоллагIча тайпара дале а, ший къам къаьстта тIех да, яхилга хила йиш йолаш дац, эхь долаш а да, цу даькъе цун цIерагIа уж къамаьлаш деча халкъа а. Ленински традицега хьежжа къовсам лоаттабе беза эггара хьалха «шоай» национализмацеи шовинизмацеи, хIаьта эггара хьалхарча аргIагIа из де дезараш доаггIаш долча къаман викалаш а ба.

6. Конференце белгалдоаккх, вай мехка хьалашка дукха къамаш хилар — халкъаш дегIадоаладареи вIаши духовно дIаьхи хилийтареи низ бола хьаст ба. Социалистически, интернациональни вахара хьисап хьадар ерригача парте, беррigача советски наьха гIулакх да. Цу духьа оарцагIъяккха еза болхлой класса, ахархой, интеллигенце политически опыт, къахьегама мораль, нравственни потенциал, тайп-тайпара халкъал дика лоалахой санна цхьана даха уж чIоагrIа ловш хилар. Цу балха тIехь къаьстта боккха лоархIам болаш я советски интеллигенци. Къамашта юкъерча гIулакхий юкъара климат боккхача боараме тийша я из граждански сакхетам болаш а ший халкъа а бIарччача общества а овлангара хьашташ кIоаргта кхетадеш а хиларах.

МоллагIча а къаман проблемаша дIадех хIара хьдда йолча ситуаце кIоаргга анализ яра а объективни мах бара а ларда тIа дика уйла яь а массе оагIув чулоацаш а гIулакх чакхдаккха ховш хилар. Уж къестаде деза паргIатта, тIехбаьнна бехктокхам болаш, социалистически демократеи законностеи доазонашка, эггара хьалхарча аргIагIа цхьанне шоллагIчоа духьала гIа а боаккхаш, революционни эргалонаш яра дIайоаржаяь процессаш чоте а эцаш, советски халкъ интернациональни кхотаденна хилара зе а ца деш. ГIулакх леладе деза вай социалистически Даьхен моллагIча даькъ тIа ший цIагIа волаш санна моллагIча къамагIа волча сага моттаргдола атмосфера хьаярга кхоачаргдолаш.

7. ХIанзара къаман политика кIоаргга Iилман-теоретически разработка е езаш я. Из — бехктокхаме социальни заказ да Iилман учрежденештеи специалисташтеи. Из толаме чакхдаккхара хьае еза йоагI-йоагIаш йола предпосылкаш, Iилман общественноста низаш вIашагIтоха деза. Нийса хургда юкъарча пачча хьалкхен боараме къамашта юкъерча гIулакхий проблемаш комплексно Iомаяра йола Iилман центр хьаяра хьакъехьара дош дийцача, цу даькъе Iилма-тохкамеи информационнии болх шербича.

8. ЧIоагIало хьаеш бола низ, халкъий социалистически союза дог, интернационализм хьинаре чакхйоахараш хила езаш я партийни организацеш, дерригача къамех бола коммунисташ. Шоай беррigача балхаца уж декхарийла ба перестройка декхарашта гонахьа къахьегамхой кхотабелга Iалашде, унахцIена общественни мнени хьае, нах шоашта тIехьабаха. Ленински дIадехарашка хьежжа чIоагIа чакхбаккха беза партийни, пачча хьалкхен, профсоюзни, комсомольски, боахама органашка, цу даькъе союзни боараме а, дерригача къамийи народностийи викалаш хургбола, кулгалдеча кадрай состав кхы а йиззагIа, советски общества къаман структура хьахьокхаргйола никъ.

Конференце хьаллоац КПСС ЦК Политбюро къамашта юкъерча гIулакхех дола дешаш дувцара ЦК Пленум яра хьакъехьара предложени.

Конференци чIоагrIа тешаш я дерригача советски халкъий консолидации цхьоагIои — вай тахане а кхоане а хиларах. ХIара гражданина, хIара коммуниста патриотически а интернациональни а декхар да — ССР Союза деррига халкъаш паргIатта дегIадоаладареи тоадареи лард санна йола советски общество кхотаяра, вай юкъарча Даймехка низ чIоагIбара гIулакх деш мелдар кходелгеи лебаделгеи. Цунна вай тIахьийхад В. И. Ленина, хIаьта цу наькъагIа дIайода Коммунистически парти.

Гласностах

1. КПСС XIX Ерригсоюзни конференце, социализма а перестройка а хьашташ керте а оттадеш, гласность дIахо дегIайоалаяр керттерча политически декхарех цаI лоархI.

Перестройка хьалхарча кхаь шеро тешшаме хьахьекхар партийни, советски, общественни организацей, массови информаце средствай балха гласноста хьал оттаро, реальни критика а самокритика а шеръяларо, политикедар гуччахьа а бакъдолаш а хиларо, дIадахар а хIанз долаш дар а дикагIа кхетаде, дегIаахара юхаувза факторащ гучаяха, мохки социализми бахьан долаш низ бола патриотически низаш хьинарегIа а лаьрхIар чакхдаккхара а тIехьа болча балха тIадерзаде парте а халкъа а аьттув баьнналга. Духхьал гласность юкъейоалаяро новкъостал дир кIоарга а нийсхо йолаш а, общественносто дакъа а лоацаш, мехка эттача хьала мах бе, социально-экономически дегIаахар сиxдара принципиальни решенеш коллегиально кийчъе, перестройка яра тIехьа бола КПСС лаьца никъ къахьегамхоша хьинаре а безамца а хьаллоацалга вIаштIехьдаккха.

Гласность, дегIайоагIаш йола процесс санна гу а гуш, конференце белгалдоаккх, из тIа-тIа шеръяр социалистически строя демократически чулоацам хьахьокхара из сагагахьа йийрза хилийта, личность общества, пачча хьалкхен, коллектива дерригача гIулакхашта тIаерзаяра хиланза яргйоаца услови йолга, из ерригача социальни институтий, Iаьдала а кулгалдара а органий балха дерригача халкъо лоаттабеча тIехьожама кIийлен тIа социализмана деформаци ца яйтара тIаерзаяь бакъйола гаранти йолга.

Конференцена гласноста чухь гу халкъа социалистически самоуправлени, гражданий конституционни бокъонаш, паргIатонаш, декхараш кхоачашдара хиланза даргдоаца хьал, советски обществана цун хетарий социалистически плюрализм, дукха а бе-бе а дола хьашташ вIаши нийсдара а царна аккумулировани яра а способ, интернационализм чIоагIъяра, социалистически патриотизм хьалкхеяра, социализма гуманистически хьисап чIоагIдара бакъбола никъ. Вахара ерригача сферашка гласность хилар — перестройка процессаш дIахо кIоаргъяра а из юхалостае йиш ца хилара а лоархIамеча хьалех цаI.

Дунен халкъашта юкъерча арене, правительствайи халкъийи позици гуча а йоаккхаш, гласносто новкъостал ду машара а сотрудничества а гIулакха, ядерни а низ беш а боацача машара идеяш чIоагIъяра, дунен халкъашта юкъе хIанзара, цивилизованни гIулакхаш вIаштIехьдахара. Гуччахьарча арахьарча политика принципаш кхоачашъяра средство ше йоландаь, цо гIо ду общественни организацеш, къахьегама коллективаш, къахьегамхой, бувзамашта юкъеоза, гIо ду пачча хьалкхенашта юкъерча боараме, правительствашта юкъерча наькъагIа дунен халкъашта юкъера чоалхане проблемаш къестае.

Бухсоцача даькъе гласность, критика, самокритика халкъа хьашташта гIулакх деш я, общества политически система йийлла хилар гойташ я, цун низа, из политически даькъе яха могаш а нравственно унахцIена а хилар тешал деш а я.

2. Цунца цхьана конференце белгалдоаккх, из перестройка ира герз хиларах тарра, гласность ше а кIоаргъяри хьаллацари эшаш йолга. Тоъал дукха информаци хIанз а шерача общественностага дIа ца кхоачаш юс, социально-экономически а духовни а дегIаухалга сихдеча, дукккхача наьха, кулгалдара кадрай политически культура айеча пайда эцац цох. Йолаш я партийни, советски, общественни организацей, коллективай дукккхача наха йолча информаце средствай балха тIа гласность юхактов-

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

Гласностах

(Йистедоалар. Доладур 2-ча оагIо тIа).

ла гIертара моттигаш. Цу наькъа тIа каст-каста хьаю ведомственни а местнически а новкъарленаш. Уж е кхыдола кхоачамбоацараш, ца доагIар леладара, бюрократизман комчванстван факташ, кхыдола йирча гIулакхаш общественноста дIадовзийта гIертара административни духьале ю. КIезиглац партийни органашка дукхача наха йолча информаце средствашка къахьегамхоша ухийта тайп-тайпара лоткъамаш тIадола письмош. ХIанз а долаш да критика бахьан долаш гIелал яр а кхыметтел бекхам гIелал яр а кхыметтел бекхам бар а. ХIанз а дIаьнбар а. ХIанз а дIаьннаяц лични а групповой а амбицей хьашташ кхоачашдеча гласностех пайда моттигаш. цо наха юкъе дIа-хьа гIулакхаш хилараи новкъосташа санна доагIар шоайла хьадехаш хилараи тIадерзадаь лерттIа хьадоагIа бувзамаш дохаду. Массахана чакхъяккхац хетар паргIатта дIаалар, сагах доацар дувцари из кIезигвари а доацаш, из лакхвар, цун сий лорадар чудогIаш а, из дара гIо деш а хила деза. яха бокъонца йолча гласностах дIаяккха йиш йоаца принцип.

Конференце белгалдоаккх, гласность тIа-тIа дегIайоалаяр общественни вахара ерригача сферашта демократизаци яра процессаш шеръяра а социализм кердаяккхара а хиланза даргдоаца хьал долга. Гласность дегIайоалаеш парте цахаддаш кертте увттаю наха деррига ха деза, цар массадолчун уйла е еза, деррига шоай сакхетамагIа де деза, яха ленински указани. Коммунистически партена, советски халкъа эшаш да бакъдар, обществе мел хулачох йизза а бакъйола а информаци. Перестройка идеяштеи принципаштеи гонахьа деррига общественни низаш кхотадара де дезарашта гIулакх деш хила еза гласность.

3. ТIехьатетта йиш йоаца парте декхар хет конференцена гласноста керттера принципаш: общественни вахара моллагIча дешаех йола йизза а бакъйола а паччахьалкхен а тIема а къайле чулоацаш йоаца, информаци йовза хIара гражданина дIаяккха йиш йоаца. бокъо, моллагIдола общественни лоархIам бола дош гуччахьа а паргIатта а дувцара бокъо — чIоагIъяраи дегIайоалаяраи ма хулла новкъостал делга.

Конференце лерхI, гласность дIайоаржаяра тIаерзаьча инициатива масал дIагойта дезар парти я, аьнна, КПСС а моттигерча партийни организацей а кулгалдара органий, цар комитетий балхах, кулгалдара кадрай балхах лаьца коммунисташка а бахача нахага хоам бар, партийни форумаши собранеши йиллла хилар. партийни вахарей социализм хьалъечара партийни кулгалдарей дешаш паргIатта дувцар; лоархIамеча решеней проекташ нахага дIайовзийтари уж ювцари — из деррига КПСС политика йиллача характера, обществацара цун бувзамаш чIоагIдалара белгало я.

Дерригача боарамий партийни кулгалхой, хоржаш йолча партийни органий членаш декхарийла ба партийни организацешта хьалхашка санна, хIаьта иштта къахьегама коллективаштеи бахача нахаи хьалхашка а шоай балхах лаьца информацији отчеташи е. Партийни организацей декхар — гласноста, демократически полемика лелае хара, новкъостий хьисапе дискуссеш яра культура хьалкхеяр.

Конференце лерхI партийни комитетийи организацейи балха йоагIаш йола инструкцеши регламенташи парте вахара демократизаце дIадехарашка хьежжа хургйолаш хьатIайоалаянза яргйоацаш. Шоашта полотчетни йолча партийни комитета бюро, цунца цхьана КПСС ЦК Политбюро а, заседанешка хержача партийни органий члений паргIатта дакъалаца, парткомеи цун аппаратеи карадолча документашка, сведенешка, даннешка хьажа йиш йолаш.

Конференце къаьстта лоархIам бу кадрови политикерча гласноста, общественни хетачунца чIоагIало лувца кулгалду кадраш увттаяра демократически механизм хьаяра.

4. Конференце бакъду гласность, тIахьожами критикеи дукхача наха хьайиилла хилар — паччахьалкхен Iаьдала органаша пайдане болх бара хиланза даргдоаца хьал. Цар балха, планированеи доалдареи ерригача стадешка гласность шеръе, общественни хетар довза а теркалде а, ерригача паччахьалкхени региональнии экономически, къаман, кагирхой, экологически, социальни, кхыйола проблемаш дукхача нахага ювцийта йоагIа.

Гуччахьа дувца декхарийла ба предприятейи учрежденейи, колхозий правленейи кооперативийи кулгалхой, къахьегама коллективай советаш. Къахьегамхошта ховш хила деза шоай коллективаша къоастаду производственнии социальнии дешаш, балхах бухсоццаш хьахиннари финансови хьали довза деза. Наьха хьаштий хьакъехьарча решеней проекташ цар тIа де, аьнна белгалдаь гIулакхаш хьалхе а коллективага довзийтеи царцара цун отношени гучаяккхеи администраци декхарийла я.

Гласность — халкъа тIахьожама, бокъонаш лораеча органий балха хиланза яргйоаца оагIув. Цар балхах йола даннеш, зуламахи из ца хилийтара деш долча гIулакхехи йола сведенеш хан-ханнахьа кепаетташ араяха йоагIа.

Общество социально-экономически политически дегIаахарах йолча статистически информацех пайда эцачара нийса ца хинна ограниченеш дIаяханза, из хьагулъяра, обработка яра, дIайоаржаяра информационни технологе кIийлен тIара система янза, библиотекай ерригача фондашка кхоачалга Iалашданза даргдац, архивни материалех пайда эцара законагIа порядок оттае еза.

Конференце ерригa общественни организацеш тIахьех шоай уставни функцеш гласно а гуччахьа а кхоачашъяра, бахача нахага съездий, конференцей, хержача органий балхах, цар тIаийеча решенеех дар дIа а довзийташ.

5. Конференце белгалдоаккх гласность шеръяра массови информаце средстваш лоархIаме хилар. Уж лаьрхIа я партийни, паччахьалкхен, общественни организацей болх массе а оагIорахьа дIахьокха, социалистически общество вIашкаозара гIулакх де, хьаIоаяь опыт хьинаре дIайовзийта, мехкарча гIулакхий хьала дерригача халкъа тIахьожама инструмент хила. Конференце лерхI пресса критически выступленеш сецае йиш йоацаш, иштта гражданина сий а лоархIам а боабеш йола объективни йоаца информаци араяккха йиш йоацаш а. Гласность массови информаце средствай социальни, правови, моральни бехктокхам оттабеш я. Цу сфере хиланза даргдоацаш хьадеха доагIа йоккха идейность, нравственность, компетентность хулга, профессиональни этика цIенхаштта лелаелга, шеко йоаццаш информаци тешаме хулга, шийна критика яьча хIара гражданина из критика яьча кепайсазон органе кIал кIийле а йолаш луш дола жоп кепатоха бокъо хулга. Гуччахьа дувцареи критикаи кIийлен тIа хьахилийта ягIац групповшина, демагоги гучаялар, къаман, регионально е корпоративни эгоизм. Къувсаш долча дерригача оагIонашта хетар объективни, толха ца деш дIахьокха деза массови информаце средствашка. Цхьанне а яц истинана монополи, гласноста монополи а хила йиш яц.

6. Конференце лерхI гласноста йизза ше бакъ яь яьина, из ма могга дIахо а дегIайоалае езаш. Из де лерхIаш хьайинза яргйоацаш я гласноста правови гарантеш. из дара конституционни порядкагIа чIоагIъе еза СССР гражданий информацена йола бокъонаш. Гласноста принципаш кхоачашъяра хьакъехьара паччахьалкхен, гIулакхерча наьха, гражданий бокъонаши декхараши къоастадеш йола законодательни акташ оттае еза. Предприяте, юрта е городе, областе, республике, мехка долча гIулакхий хьал массаза а дизза а довзийташ йола система хьае, шоашта хьаштдола сведенеш каракхача гражданий, массови информаце средствай, къахьегама коллективай, общественни организацей йола бокъонаш юридически чIоагI а еш. Хиланза яргйоацача къайлен, гIулакха тIарча къайлений хаьдда дола доазонаш къоастаде, паччахьалкхени тIемеи къайле ювца ,гражданий бокъонаш толхаю, паччахьалкхен порядкана, кхерамзленна, бахача наьха унахцIенонней нравственностаи зе ду сведенеш йоаржаярах бола бехктокхам. хIаьта иштта гражданий информацена йола бокъонаш кхоачашъяра духьала хиларах, из информаци къайлаяхьарах, толхаярах, бокъо йоацаш лелаярах бола бехктокхам оттабе.

Хилийта йиш йоацаш да Советски паччахьалкхен, общества хьашташта, личноста бокъонашта зе дара, тIоми низ белгеи, расизм, кхыдола къамаши дин ца довлга, къизали порнографи йоаржаяра пропаганда кхайкаяра, хIаьта иштта гласностага гIолла хIама карадерзадара гласностах пайда эцалга.

Партийни, паччахьалкхен, общественни гIулакхашка, массови информаце средствашка гласность чIоагI а шер а еш, парте, советски обществас йолайолийт социалистически строя низ бола потенциальни таронаш, цун кIоаргa резерваш. Гласность ца хилча перестройка яц, демократи яц. Гласность демократически, гуманни социализма вахареи прогрессаи естественни атмосфера я.

Конференце берригa коммунисташ, ерригa партийни организацеш тIахьех бакъдола дош наха юкъе дахьара, социалистически демократизм, дискуссей культура хьинаре дегIайоалаяра, моллагIа дешаш дийна а гуччахьа а дувцара, советски наьха инициативеи творчески уйлеи гучаяккхара эша дика хьалаш хьахилийтара.

Конференци теш берригача коммунисташа социалистически общества вахара норма хиларах тарра гласность чIоагIъяра новкъостал дергхиларах.

Правови реформах

1. Ерригсоюзни партийни конфренце белгалдоаккх, КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленум хинначул тIехьагIа перестройка правови Iалашъяра доккхий гIулакхаш кхоачашдаьлга. Цхьабакъда уж лархIа дагIац алхха социалистически правови паччахьалкхе хьаярца бувзабенача боккхача балха юхьиг санна мара. Гарггарча шерашка мехка чакхъяккха еза, общества вахара ерригача сферашка закон керте латтилга Iалашдайта, халкъа Iаьдал дегIадоаладара ларда тIа социалистически правопорядок хьаллацара механизмаш чIоагIъяйта лаьрхIа йола шерра правови реформа.

2. Боккха лоархIам хургба ССР Союза, союзни а автономни а республикай Iаьдала лакхерча органий, мехкара конституционни режим чIоагIъяра общественни отношеней лоархIамегIа долча даькъа регулировани еш долча советски законий лоархIам тIатеIIа лакхбара, законагIа дийхка мел доацар деррига а леладе бокъо я, яха принцип леррагIа чакхъяккхара тIаберзабаь бола законодательни болх тоабар. Къаьстта лоархIам болаш да гласноста, компетентни Iилман махбара, шерра общественносто, дерригача халкъо дакъа а лоацаш, законопроекташ ювцара ларда тIа законодательни процессана демократизаци яр.

3. Правови реформагIа дIакъаста йиш йоаца дакъа хила доагIа законодательстваra, кардинально юхахьажар, цунна кодификаци систематизаци яр. Боахам лелабара, общественни вахара гуманизаци демократизаци яра кердача хьалашка, бокъонш телхаяра еш йола профилактика чIоагIъяр га хьежжа белггала хувцамаш де деза социалистически доалахьенах, планированех, финансови, налогови, боахама отношенеех, гонахьара среда лораярах долча законодательствана, граждански оборона, къахьегама, чуIеча цIеной, къахьегамхой вахара кхыдолча дешай нормашта, радикально юхахьажа доагIа уголовни, административни, процессуальни, исправительно-трудовой законодательство. Эггара хьалхара теркам тIабахийта беза сага га даккхара, советски наьха политически, экономически, социальни бокъонаши паргIатонаши кхоачашъяра йола гарантеш чIоагIъяра. Цу цхьан ханна лакхбе беза хIара гражданина къахьегама коллективана, паччахьалкхенна, бIарччача обществана хьалхашкара бехктокхам. Законаши правительства соцамаши бокъонца СССР Конституце дIадехарашка хьежжа хулийталга Iалашдар духьа пайдана хургдар конституционни тIахьожама комитет хьайича, хIаьта иштта ведомственни нормативни акташ бокъонца законаш тIа яздаьрашка хьежжа хургйолаш, хIаьта цу тайпара акташ дукха кIезиг а ергйолаш къовсам лоаттабара бу берригa болх чIоагIбича.

4. Конференце лоархIамегIа дарех перестройка цхьа декхар лерхI социалистически демократе системе суда лоархIам лакхбар. Дикка чIоагIъе еза состязательность, гласность. бехке ца хилара презумпцеш лорзагIа ца довлаш лораяр, обвинительни уклон мо мара советски закона тIакхайдачун дош тесса дутилга а хила йиш йоацаш хилар санна йола советски судопроизводства юхьигаш чакхъяхара гарантеш. Суда сий лакхде деза. цхьаккха условн а ца увттаеш судахой шоай лоIаме хулга а уж духхьал законо яххар мара ца деш хулга а Iалашде деза. цар балха юкъегIертарахи суд ца лоархIаш хиларахи бехктоккхаме хилара хаьдда гIулакхаш белгалде деза. Судахой шоай лоIаме хилар чIоагIдара йолча гарантеех цаI хинна дIаотта еза районни, городской, окружной, областной, краевой судаш халкъа депутатий лакхехьа латтача Советаша хоржаш хилар хIаьта иштта цар полномочей ха кхы а йIаьхагIа хургйолаш оттаяр а. Правосуде объективность лакхъяр, халкъа заседателий лоархIами бехктокхами лакхбар духьа нийсагIа хургда чоалханегIа дола дешаш суде дувцача хана уж дукхагIа хилча.

5. Экономически реформа, хозрасчет, самоуправлени, самофинансировани юкъейоалаяра хьалашка договорни дисциплина чIоагIъеча, предприятейи кооперативийи бокъонаш лораеча паччахьалкхен арбитража полномочеш шерье, юстице органий лоархIам белггала лакхбе, халкъа депутатий Советашкара, министерствашкареи ведомствашкареи, боахама организацешкара юридически службаш чIоагIъе езача отт гIулакх.

6. ТIатеIIа лакхбе беза прокуратура бехктокхам, биззача боараме юхаметтаоттае еза, берригача мехка законаш кхоачашдарга, цхьан тайппара, мишта кхоачашду а леладу а чIоагIа хьежаш хила езача, миччахьара уж хьадоагIаш дале а социалистически законность телхадарца тIатеIIа къовсам лоаттабеш хила езача прокурорски надзора ленински принципаш. Цу декхара гIулакх деш хила деза прокурораш шоай лоIаме хулга дIахо чIоагIдар, царна моллагIча тайпара Iоткъам белгеи цар балха юкъегIертилгеи цIендаь дIадаккхар.

7. Хадданза теркам бе безаш да милице болх тоабелга, чурча гIулакхий органий болхлой культура а профессиональни грамотность а лакхъелга, цар социалистически законность нийса леладелга, къахьегама коллективашцареи бахача нахацареи цар бувзамаш чIоагIделга, укхаза долаш дола зуламе гIулакхаш цIендаь дIадоахилга. Зуламашца лоаттабеча къовсаме чурча гIулакхий органий таронех дикагIа пайда эцар духьа нийса хургдолаш хет дукха дукхагIа дола уголовни дешаш тохкилга МВД следственни аппаратага хилча, республиканскии моттигерчеи чурча гIулакхий органашта кара хургйоацаш, къаьстта структура йолаш хургйолаш из дIа а къоастаяь, следователий бехктокхам лакхбича, цар балха законноста правови гарантеш чIоагIйича, юххьанца еча следствена бола прокурорски тIахьожам чIоагIбича.

8. Конференце боккха лоархIам бу гражданашта, паччахьалкхен предприятештеи кооперативаштеи юридически новкъостал дара, цар хьашташ суде, паччахьалкхен кхыча органашка, общественни организацешка увттадара йола самоуправляющи ассоцаци санна йолча адвокатура лоархIам лакхбара. Шерде деза юххьанцарча следственеи судопроизводстванеи юкъе защитникаша дакъалоацилга.

9. ТIехьатетта йиш йоацаш гIулакх да халкъа депутатий Советашка, халкъа боахаме, милице, кхыча правоохранительни органашка балха хьежабеш бола юристаш хьакъоастабара, Iомабара, кийчбара, юхакийчбара стройни система хьае лаьрхIа еш йола правови реформа кадрашца Iалашъяр. Цу гIулакха лакхера квалифнкаци йола Iилмани преподавательскии кадраш кийчъеча реорганизаци е йоагIа, уж практиках дIакъаьста хилар дIадаккха деза, боахама реформа чакъяккхарца дувзаденна дешаш къестадара йола компетентность лакхье еза.

10. Социалистически правови паччахьалкхе вIашагIйолларо, политически системана реформа яро. боахама керда методаш юкъейоалаяро дIадех бахача наха правови кхетам балара перестройка еча эффективни гIулакхаш делга, къахьегамхой деррига тIоанаш, ерригa кадраш центре а моттигашка а чулоацаш цаI йола паччахьалкхен юкъара, парте юкъара программа санна юридически всеобуч вIаштIехьйоаккхилга. Правови литература хила деза хIара советски саго кхетадергдолаш а кхоачам хиллал йолча тиражагIа арахийца а. Советски закон лоархIаш, социалистически демократизма культура йолаш, лакха граждански активности бехктокхами болаш кхетам луча лоархIаме моттиг кхоач юкъерча, профессиональни, лакхерча школага, массови информаце средствашка, творчески союзашка, кхыча общественни организацешка.

11. Конференце бакъахьа хургдолаш лерхI, КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совето, СССР Министрий Совето общественнии Iилмани организацеша дакъа а лоацаш вай мехка правови реформа яра де дезарий хаьдда йола план гарггарча хана кийчъяри чакхъяккхари.

Мехка политически системана реформа елга практически чакхдаккхара цхьадолча тIехьа ца тетташ де дезарех

XIX Ерригсоюзни партийни конференце шерра йийца а йийца тIанийцар перестройка кIоаргъяра, политически системана реформа яра, партеи общественни дIахо демократизаци яра йола йоккхий решенеш. Уж я мехка кхелашта Iалаьмате боккха исторически лоархIам болаш, дIакъаста йиш йоацаш перестройках доалла дакъа а цунца цхьан хайна из боккхача низаца сихъер а, цо таро лу обществана революционни кердаяккхара наькъагIа бIубенна яха, политически авангарда санна парте лоархIам чIоагIбе.

ТIанийца решенеш вахаре чакхйоахалга тIехьатетта йиш йолаш дац, хIаьта лоархIаме да, гIулакха хьашташка хьежжа уж кхоачашъе дIайолаелга.

Конференце динза даргдоацаш лоархI:

1. Партийни организацешка отчетно-хоржамий кампани укх шера чакхъяккха, политически системерча реформа а парте вахаре демократизаци яра а хьакъехьара конференце решенеш ларде а лувцаш.

Ер шу чакхдалалехьа яь чакхъяккха еза партийни аппарата реорганизаци, партенеи Советаштеи юкъе функцеш дIа-хьа екъара хьакъехьа тIанийяь решенеш теркал а еш, цун структуре динза даргдоаца хувцамаш де деза.

КПСС ЦК-ана могаду уж кхоачашдара хиланза баргбоаца практически болх белга.

2. Конференце могаду СССР Лакхехьарча Совета аргIанарча сессе хьожаргдолаш, советски органашка перестройка яраи СССР Конституцена хиланза даргдоаца тIатохараши хувцамаши дараи йолча законодательни актай проекташ юкъеяхьар, иштта паччахьалкхен Iаьдала Керда органаш хьаергйолаш 1989 шера апреле хоржамаш а халкъа депутатий съезд а вIашагIтохалга.

Республиканскии моттигерчеи Советашка ду хоржамаш а, республикашка, краяшка, областашка, городашка, районашка, поселкашка, юрташкарча моттигашка, цу ларда тIа кулгалдара советски органаш вIашагIйохкалга а 1989 шера гурахьа чакхдаккха.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

Ший аргIанарча заседане Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совет хьежар 1988 — 1995 шерашка агропромышленни комплекса продукци чакхйоаха доакъош дегIадоаладелга сихдара де дезарех долча дешага.

Белгалдаьккхад, юрта боахаме цхьадола толамаш даьхадале а, кхачан продукци чакхйоахача, лоаттаеча, дIайохьийтача доакъошка гIулакх меллашха тоалуш хилар. Продукци чакхйоаха доакъош йIаьххача хана денз тIехьадусаш да.

Продукци чакхйоахача предприятей керттерча производственни фондий дикка доккха дакъа физически а моральни а тишденна да. Продукци чакхйоахача доакъой лоха технически боарам ба, цига къахьегам 35—45 процент мара механизаци яь бац. Дукхача моттигашка йолаш йолча оборудованех а кхоачамболлаш пайда эцац.

Халкъа депутатий городской районнии Советий исполкомаша, НГIАССР Госагропромо, республика министерстваша, ведомстваша геттара кIезига теркам тIабохийт продукци чакхйоахача промышленноста балха. Кхоачамболлаш гIулакх дац производственни мощносташ дегIайоалаяра, юртбоахама производстве, продукци чакхйоаккхача моттигашка продукци чакхйоаха предприятеш ма хулла дукхагIа гаргаозара, колхозашка, совхозашка, юртарча моттигерча потребительски кооперацe системе зIамгеи юкъереи мощносташ йола цехаш яхкара. Капитальни вложенеш дIахьожаяра хаьдда дола лостамаш хоржача гIалаташ ду.

Кхачан продуктай дикал лакхъеи ассортимент шеръеи, хIаьта иштта керда тайпаш арахеца а лерхIаш прогрессивни технологеши балха овсарле йоккха йола оборудовании дуккха производствана юкъейоалаяра дешаш ханханнахьа къоастадац НГIАССР Госагропромо, респотребсоюзо, кхыча ведомстваша.

Горисполкомаша, райисполкомаша, РАПО-ша де доагIар диц промышленноста продукци чакхйоахача доакъошка дика доацаш эттача хьале, хаьдда къовсам лоаттабац юртбоахама бийдал ца йойтара тIехь, производство кхы тIа а технически Iалашъяра. продукци чакхйоаха производство эргаьккха тоаяра, мощносташ лакхъяра, кхачан продукци лоаттаяра, а дIаяхьийтара а заданеш кхоачаш ца еш йохаяра бехкебарашкара доагIар цIенхаштта хьадехац.

Продукци чакхйоаха отраслеш дегIаухалга сихдараи цу ларде республике баха нах кхачанца Iалашбелга тоадараи тIадерзадаь дола гIулакхаш белгалдаьхад НГIАССР Министрий Совето, цу хьакъехьара заданеш а оттаяьй.

Заседане хьежар Шаьла районе халкъа эша товараш дукхагIа хьадара беча балха дешага. Белгалдаьккхар, 1986 — 2000 шерашка халкъа эша товараш хьаделгеи гIулакхаш дара сфереи дегIайоалаяра комплексни программа отта а яь, кхоачашъеш хилари. 1988 шера пхеетта района предприятешка кхы тIа хьадаьд 754 эзар сома маьха халкъа эша товараш.

Бакъда, бахача наха хIара дийнахьа эша товараш хилийтара гIулакх дизза кхоачашдаьлац. Райсовета исполкомо кхоачамболлаш лакхбац кулгалхой бехктокхам, оттаяь заданеш дувцалга йоаццаш кхоачашъяра къахьегама коллективаш оарцагIъяхара беча балха тIа дииза даргдоаца практически новкъостал диц. Кхоачамболлаш къовсам лоаттабац продукце дикал лакхъяра.

Халкъа депутатий Шаьла района Совета исполкомага аьннад, халкъа эша товараш дукхагIа хьадара, боахама кулгалхошкара дукхагIа хьадеха. Товараш хьадараи цар дикал лакхъяраи, цар ассортимент шеръяра эша резерваш гучайоахаш дIахо а болх бе. потребительски дикагIдола керда товараш арахецара беш бола болх эргабаккха.

«Пищемаш» завода, «Аргунводпром» производственни объединене, кхыча предприятей кулгалхой декхарийла ба халкъа эша дика товараш хьадергдолаш гIулакхаш де. Алапе фонда цхьан сома лаьрхIа товараш дукхагIа хьадергдолаш хIама де. Из де лерхIаш хьае а шеръе а еза бахача наха дикагIа хетта изделеш арахецаргйола цехаши участкаши.

Г. Грозне Старопромысловскии Заводскойи районашка нах чубаха фусамаш дIаса нийсъяра учет оттаяра правилаш лоаттаярах долча дешага а хьежа. Министрий Совето дIахайтар РСФСР Жилищни кодекса дIадехараш леладареи Нохч-ГIалгIай АССР-е фусамий хьалаш тоаде дезаши фусамаш яла езаши болча гражданий учета порядках болча НГIССР Министрий Совета соцамеи хьакъехьа халкъа депутатий Старопромысловски районни Совета исполкома болх кхоачамболаш ца хилар.

Фусамий хьал тоаде дезача а квартираш яла езача а гражданий учет цIенхаштта телхаеш моттигаш хилара «Чеченингушагропромстрой» объединене, Нохч-ГIалгIай респотребсоюза теркам тIаэзар.

Грозненски горисполкома тIадиллад фусамий хьалаш тоаде дезачеи квартираш дIахьа нийсъечеи гражданий учета правилаш лелаяра тIахьожам лоаттабара бола г. Грозне халкъа депутатий районни Советий исполнительни комитетий лоархIам лакхбар.

Заседане кхыча дешашка а хьежар.

«Чеченингграждансрой» объединене чуйоагIача МЖК-6 хьалдеш латт 145 квартирни цIа. Тахан гIишлонхой цу цIен секцеш хьалъеш ба. 50 квартирни секци йисте а яккха 48 квартира хургйола шоллагIа секци хьалъеш къахьегаш ба укхаза. Хьалъяь йоалаш латта цу цIенах хетта йола кагирхой клуб а.

СУРТА ТIА: каменщики-монтажникий бригада доакъошхой А. Абубакаров, И. Масаев, О. Крикливцева, А. Исмаилов, В. Дарбазов, участка начальник С. Ахмаев.

И. ПЛИЕВА сурт.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

ЛАЗАРЕХ ЛОРАДЕ ХЬАЙБАШ

КПСС XXVII съезда а цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумий а соцамашка белгалдаьд. хьайбаш дукхагIа хилийтар а цар продуктивность айяр а лоархIаме гIулакх долга. 1987 шера миссел даккха деза укх шера а дулх, хIаьта шура 4 эзар тонн, фуаш 4 миллион дукхагIа хила деза.. Цу цифраша хьахьокх, 1988 шера фермай болхлоша хьайбай продукци дукхагIа яккха езалга. Керттерча даькъе, къахьегама эффективность айярца. Уж декхараш толаме кхоачашдара гIо дергда, хьайбаш леладара чIоагIа Iаткъаш дола тайп-тайпара лазараш дIадахара а царна профилактика яра а тIаерзаьча мероприятеша.

Геттара кхераме я фашкаргаши цар хьоадаь бабезиндозни лазараши. Иштта. дIадахача шера вай республике гIолла бабезиндозаш хилар 989 бежана. Царех къе денна а ца болаш урс хьекха а бIаьннел совгIа бежан тIерадаьлар. Бабезиндозни лазараш хилар Шелковской районе — 400, Надтеречни районе — 338, Ножай-Юртовски районе — 179, Наурски районе — 43, Гудермесски районе — 40 бежанна.

Дика лоаттаду цу лазарашта профилактика яра гIулакх Сунженски, Малгобекски, Урус-Мартановски, Советски, Ведениски районий ветеринарни службаша. Цхьа бежан цамогаш хилийтадац.

Дицдалийта йиш яц кхашкара фашкаргаша деш дола зе доахан довлга хинна ца Iелга. Цар дIа-юха кхухь кровопаразитарни лазараш, грибковии вируснии инфекцеш. Цул совгIа, уж фашкаргаш дукха хилча (5—10 эзар), цар доахана сатем боабу, цIока хIалакду. доаханга цIий а дегIа дозал а доадайт, царна анемия, токсикозаш, параличаш, цу тайпа кхы а лазараш ду. ХIаьта доаханна шура локъаю, уж гIеллу, цар нахьараш пайдана хилац.

Цудухьа, цу фашкаргашца а цар доаханна деча бабезиндозни лазарашца а къовсам лоаттабар актуальни проблема я вай республике, лакхе вай йийцача, уж лазараш чIоагIа даьржача, районашка къаьстта а.

ХIанз ахка да. Фашкаргий эггара аьттув бола ха я из. Цудухьа, октябрь, ноябрь бетташка кхаччалца моллагIча хана доаханах лата тарлу уж. Доахан фашкаргаш латараш а бабезиндозаш хиларах а лорадара цхьа никъ мара бац: хIара кIирагIа цхъазза хлорофоса хии цхьа процентни раствораца доахана обработка елга.

Вай республике кIезига дац вIалла фермера ара ца доаха доахан. Цигача из обработка е езац, бакъда, кхыча боахамашкара хьадоалалаьча доахана-м е еза из обработка цкъа.

ХIаьта, бIаьсти лоам, альпийски даьгIенашка дажа хьалкхувлача доахана шозза е еза обработка: хьалдугаши юха цIа доаладаь; ферме чудохкаши.

Лазарах лаьца аьлча, из чIоагIа хала хул. Цамогаш дола доахан дича вентиляци йолча, йIайха йоацача моттиге а отара кIал Iийне лоаттаде деза. Тоаденна даллалца дIалахка а мегаргдац уж. Царна шийла. кIезига тух теха хий меладу, доакъара юкъе буц е дика йол, кабуц, буракаш ухийт. Внутримышечно азедина, беренила, батризина ворхI процентни раствора маьхий детт, е внутривенно хлористи кальций, глюкоза тох.

Цу мероприятеша дикка гIо дергда республика колхозашта а совхозашта а доахана цар продукци а дукхагIа хилийта.

Б. ДИКАЕВ,
ЧИ НИВС паразитологе лабораторен заведующи, ветеринарни Iилмай кандидат, НГIАССР заслуженни ветеринарни лор.